

УДК 316.2

Т. А. Супрунець

АКСІОМАТИЧНІ ЯДРА ГОЛОВНИХ СОЦІОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ СТОСОВНО ДОВІРИ ТА ДОВІРЧИХ ВІДНОСИН

У статті представлена соціологічна концептуалізація довіри в контексті класичної, неокласичної, посткласичної, некласичної та постнекласичної метапарадигм та розглянуто специфіку соціокультурного підходу у вивченні поняття довіри. У межах кожної із метапарадигм виділено основні теоретичні положення, які сукупно виступають базисом для інтерпретації поняття «довіри» у багатовимірній системі координат. Також у статті запропоновано узагальнення досвіду теоретичного дослідження поняття, що вивчається.

Ключові слова: довіра, форми довіри, ризик, соціальний капітал, соціальний порядок, рівні довіри, метапарадигма.

Постановка проблеми. Суттєвий вплив довірчих відносин на функціонування багатьох сфер суспільного життя зумовлює актуальність теоретичного та практичного дослідження поняття «довіра» у межах низки соціогуманітарних наук [Стеценко, 2009, с. 177].

Оскільки соціологія початку XXI ст. характеризується методологічним плюралізмом [Радаєв, 2008, с. 24-33], варто говорити про теоретичну інтерпретацію поняття довіри в контексті основних соціологічних підходів та метапарадигм, що дозволить сформулювати певну систему координат, в якій здійснюватиметься подальше вивчення цього поняття. Таким чином, наукову проблему, на створення передумов вирішення якої спрямована ця стаття, можна визначити як суперечність між, з одного боку, зростаючою суспільною і науковою значущістю вивчення феномену довіри, а з іншого боку, недостатнім розпрацюванням соціологічної теорії довіри, в межах якої можна досліджувати цей феномен стосовно реалій пострадянських країн та з урахуванням специфіки різних теоретичних напрямів.

Аналіз досліджень і публікацій. Інтерпретація поняття довіри в соціології ґрунтується здебільшого на теоретичних положеннях концепції аномії Е. Дюркгайма, теорії раціоналізації М. Вебера, а також теорії структурного функціоналізму Т. Парсонса та Р. Мертона. Різнобічні інтерпретації цього поняття представлені також у напрацюваннях багатьох сучасних соціологів. Зокрема, довіру в контексті теорії соціального капіталу

вивчають Р. Патнем, Р. Барт, Дж. Коулмен, Ф. Фукуяма, Д. Гамбетта та інші. Проблему взаємозв'язку довіри та глобалізації аналізують П. Штомпка та Ф. Фукуяма. Довіру в контексті теорій модернізації досліджує Ш. Ейзенштадт. Серед українських науковців проблемою довіри цікавляться Т. Стеценко, Р. Гоч, А. Бова, Т. Кричевська та О. Балюк, Г. Андрущенко та інші, але варто зазначити, що вітчизняні дослідники ще рідко вивчають поняття довіри в межах певного теоретичного напрямку чи парадигми, що зумовлює надмірну абстрактність їхніх наукових студій, породжує ситуацію використання неадекватного дослідницького інструментарію.

Теоретичні засади дослідження. Російський соціолог В. Радаєв стверджує, що сучасна соціологічна теорія представлена низкою підходів, у межах кожного із яких варто виділяти аксіоматичне ядро, під яким дослідник розуміє набір таких теоретичних положень, які є вихідними та фундаментальними для конкретної групи теорій у межах певної метапарадигми чи підходу. Враховуючи різноманітність сучасної соціології, В. Радаєв пропонує побудову «методологічних мостів» між основними метапарадигмами та підходами, що забезпечує взаємодоповнення та обмін сенсами між різними соціологічними метапарадигмами та підходами і сприяє розвитку методологічного плюралізму сучасної соціологічної теорії [Радаєв, 2008, с. 24-33]. Оскільки Радаєв зауважує, що в умовах мультипарадигмальності соціології є сенс розглядати основні поняття соціологічної теорії крізь призму аксіоматичних ядер головних соціологічних метапарадигм та підходів [Радаєв, 2008, с. 24-33], то варто відмітити, що поняття довіри також можна розглядати у контексті основних соціологічних метапарадигм та підходів, що уможливить побудову «методологічних мостів» між цими метапарадигмами та підходами і дозволить проінтерпретувати поняття довіри у контексті соціологічної перспективи.

Метою статті є виділення аксіоматичних ядер основних соціологічних метапарадигм та підходів у дослідженні поняття довіри, що у подальшому уможливить обрання релевантної методики соціологічного дослідження. Для досягнення мети необхідно вирішити наступні завдання: 1) опрацювати наукову літературу по темі та здійснити компаративний аналіз теоретичних напрацювань щодо поняття, яке вивчається; 2) виявити специфіку теоретичних інтерпретацій поняття «довіра» у межах основних соціологічних метапарадигм та підходів; 3) здійснити спробу формування

компендіуму аксіоматичних ядер сучасної соціології у дослідженнях довіри, придатних до теоретичної інтерпретації та практичної операціоналізації поняття довіри.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, важливо зауважити, що у статті використовується структура соціологічного знання, представлена Г. Зборовським [Зборовский, 2008, с. 3-15]. Критерієм, згідно якого виділяються головні метапарадигми, на думку Г. Зборовського, є прийняття або неприйняття теоретичних положень класичної теоретичної соціології. Відповідно дослідник виділяє дві групи метапарадигм: класичні та некласичні. Ті, які розвиваються на основі принципів та ідей класичної соціології, об'єднані у групу класичних метапарадигм. До них належать класична (позитивізм, марксизм, еволюціонізм, веберіанство); неокласична (неопозитивізм, неомарксизм, неоеволюціонізм, неовеберіанство, структурний функціоналізм, неофункціоналізм, радикально-критичні теорії, теорії конфлікту); посткласична (постпозитивізм, постмарксизм, теорії системного аналізу, теорії модернізації, єдиного індустріального суспільства, постіндустріального суспільства, глобалізації) метапарадигми.

Інша група метапарадигм виділена на основі неприйняття принципів класичної соціології і включає у себе некласичну (символічний інтеракціонізм, феноменологія, етнометодологія, теорія обміну) та постнекласичну (інтегративні концепції, теорія комунікативної дії, постмодернізм, феміністична соціологія) метапарадигми [Зборовский, 2008, с. 3-15].

Варто зазначити, що поняття довіри розпрацьовується багатьма дослідниками протягом тривалого часу становлення соціологічної теорії. Проте доцільно розпочати інтерпретації цього поняття у контексті класичної метапарадигми, представники якої заклали підґрунтя для теоретичного вивчення довіри у соціології.

Е. Дюркгайм, представник класичної метапарадигми, що працював у річищі позитивізму та неопозитивізму, розуміє довіру як колективне уявлення, що стримує появу аномії [Дюркгейм, 1998, с. 294-296]. У такому контексті довіра виступає узагальненим показником норм та цінностей, які виконують у суспільстві інтегративну та регулятивну функції. Між довірою та соціальними нормами існує причинно-наслідковий зв'язок: чим вищий рівень згуртованості індивідів та дотримання ними соціальних норм, тим вищий рівень довіри у суспільстві. На думку Е. Дюркгайма, навіть у

традиційному суспільстві із механічним типом солідарності є передумови для формування довірчих відносин. За таких умов довіра виступає «до-договірним елементом» у процесі людської комунікації [Дюркгейм, 1998, с. 294-296].

Інакше трактує поняття довіри представник класичної метапарадигми М. Вебер. Довіра визначається типом соціальної дії та формується, здебільшого, у ціннісно-раціональному та цілераціональному типі дії, які передбачають альтернативи у поведінці іншого суб'єкта взаємодії. Натомість традиційна та афективна дії ґрунтуються на вірі – догматичному або емоційному сприйнятті поведінки іншого суб'єкта [Вебер, 1990, с. 81]. Таким чином, довіра містить у собі компоненту раціональності і формується у процесі соціальної взаємодії за умови, що присутньою є орієнтація на іншого суб'єкта та наявність власної мотивації індивіда.

Варто зазначити, що для німецького соціолога Г. Зіммеля характерним є принцип, згідно якого довіра трактується як форма контролю за учасниками соціальної взаємодії [Зиммель, 1999, с. 309-383]. Адже, навіть серед партнерів у процесі економічної діяльності формуються спільні не-економічні цінності, на основі яких формуються довірчі відносини з метою уникнення трансакційних витрат [Зиммель, 1999, с. 309-383].

Логічним продовженням ідей Г. Зіммеля є концепція Ф. Тьонніса, яка стосується довіри у суспільствах типу «гемайншафт» та «гезельшафт». Тьонніс вважає, що в обидвох типах суспільств є місце для довірчих відносин, оскільки довіра – це результат не лише стихійної, але й раціональної волі, яка формується у процесі людського мислення. У спільноті типу «гемайншафт» довіра є особистісною, а в спільноті типу «гезельшафт» вона відтворюється на безособистісному рівні – як довіра до іншого та до системи. В умовах сучасного світу, коли відбувається стрімке зростання чисельності актів соціальних взаємодій між акторами, особистісна довіра все більше витісняється безособистісною і починає функціонувати як нова форма соціальних відносин [Тьонніс, 2005, с. 197-200].

Довіра є об'єктом вивчення у структурному функціоналізмі. Т. Парсонс, будучи представником неокласичної метапарадигми, перш за все, визначає довіру як соціальну дію, що має місце в середовищі соціальних акторів і визначає їхню поведінку та вчинки. Для Парсонса довіра виступає елементом, що поєднує між собою окремі складові в рамках конкретної підсистеми [Парсонс, 1998, с. 21].

Якщо Парсонс більшою мірою акцентує увагу на структурному змісті довіри, то його послідовник Р. Мертон приділяє більше уваги функціональному аспекту довіри. Відповідником дихотомічній парі понять «довіра» та «недовіра», згідно поглядів Р. Мертона, є «функція» – «дисфункція». Адже дослідник вважає, що функцією довіри у суспільстві є формування умов для ефективного досягнення мети [Мертон, 2006, с. 215-216], натомість недовіра спричиняє руйнування усталених норм. У цьому контексті вчений близький до ідей Е. Дюркгайма про те, що довіра є чинником інтеграції суспільства. Також Мертон, подібно до Г. Зіммеля, зазначає, що довіра у суспільстві знаходить свій вираз у формі раціонально обгрунтованої соціальної норми [Мертон, 2006, с. 215-216].

Отож, довіра крізь призму структурно-функціонального підходу розглядається як елемент соціальної дії, який виконує низку функцій: інтегративну (поєднання різних елементів соціальної системи); функцію ціледосягання (довіра до іншого та до системи значною мірою сприяє досягненню людиною власних цілей), адаптації (позитивний вплив на розвиток інших підсистем у суспільстві) та латентну (механізм процесу соціалізації, внаслідок якого відбувається утвердження культурних зразків).

Варто зазначити, що для групи теорій, які відносяться до посткласичної метапарадигми, характерне виокремлення поняття довіри як особливої соціологічної категорії. Зокрема, теорія системного аналізу (Н. Луман) характеризує довіру як внутрішню властивість системи, необхідну для забезпечення її автономності. Також довіра передбачає можливість альтернативного способу дій інших суб'єктів взаємодії в умовах невизначеності та множинних ризиків [Луман, 2000, с. 94-107]. Це твердження стає актуальним в умовах сучасного «суспільства ризику», де територіальні кордони не можуть забезпечити розподіл на «своїх /чужих».

Якщо у Лумана довіра виступає механізмом, що забезпечує стабільність системи, то для іншого представника посткласичної метапарадигми – Е. Гіденса, довіра виступає механізмом, який підтримує стабільність життєвого простору індивіда [Гіденс, 2011, с. 145-153]. Іншими словами, довіра є формою «онтологічної безпеки», яка формує комфортні умови життя індивіда в умовах постійних змін та глобальних викликів. Гіденс виділяє три форми довіри, що існують у сучасному світі: особистісна довіра, яка ґрунтується на кровноспоріднених та дружніх зв'язках; безособистісна довіра до абстрактних систем та інститутів та узагальнена довіра як базова

настанова до взаємодії у суспільстві. Ці форми довіри пронизують весь спектр соціальних відносин [Гіденс, 2011, с. 207-261].

Посткласична метапарадигма містить також напрацювання, в яких поняття «довіри» аналізують у контексті теорії модернізації. Ш. Ейзенштадт зазначає, що довіра є чинником, що полегшує сприйняття суспільною свідомістю трансформаційних змін у соціумі і таким чином сприяє його модернізації та впровадженню інновацій. Тривалість та здатність до трансформацій суспільних інституційних комплексів залежить від можливості для розвитку довіри у межах від рівня малих закритих груп до рівня ширших спільнот та мереж. У такому аспекті довіра постає динамічним чинником, що визначає зміни у суспільстві, але з іншого боку, сама змінюється під впливом суспільних обставин [Ейзенштадт, 2002, с. 1-29].

Вище представлено теоретичну інтерпретацію поняття довіри у межах класичної групи метапарадигм. Проте варто також розглянути основні теоретичні положення, крізь призму яких аналізується поняття довіри у некласичній групі метапарадигм, що дозволить здійснити повноцінний компаративний аналіз поняття, яке вивчається.

Інтерпретації поняття «довіра» присутні у межах теорії обміну, що належить до некласичної метапарадигми. Якщо для одного із основних представників теорії обміну Дж. Хоманса всі види обміну можуть характеризуватися як довірчі відносини, то П. Блау під довірчими відносинами розуміє лише певний вид соціальних взаємодій, що характеризуються почуттям особистого обов'язку та вдячності [Блау, 1964, с. 88-97]. У цьому аспекті довіра розглядається ним як складова соціального обміну та характеристика відносин, які будуються за принципом «максимум прибутку – мінімум витрат». Отож, під довірою Блау розуміє раціоналізовану дію, спрямовану на досягнення цілі.

У концепції довіри Блау присутнє тлумачення понять «довіра» та «ризик». Якщо у Н. Лумана та Е. Гіденса ризик виникає в умовах невизначеності сучасного суспільства, то П. Блау вважає, що ризик постає як наслідок здійснення необхідного вибору: довіряти (і цим самим – ризикувати) чи не довіряти. Відповідно, існує прямий кореляційний зв'язок між ризиком та довірою: чим менший ризик, тим менший рівень довіри [Блау, 1964, с. 88-97].

Постнекласична метапарадигма у рамках інтегративної парадигми розглядає довіру як складову соціального капіталу (Р. Патнем, Ф. Фукуяма, Д. Гамбетта, П. Бурдьє, А. Селігман). За такого підходу довіра

інтерпретується як продукт суспільних відносин, що є складовою соціального капіталу – набору неофіційних вартостей та норм, які є спільними для членів певної групи і сприяють їхній взаємодії. На думку Ф. Фукуями, довіру можна ототожнити з мастилом, що робить діяльність будь-якої групи ефективнішою [Фукуяма, 2003, с. 18]. За таких умов цей феномен доцільно вивчати в контексті соціальних мереж, всередині яких формується «радіус довіри» – спільні норми, що притаманні окремим групам людей і не поділяються іншими групами того ж суспільства [Фукуяма, 2003, с. 18-23]. Для П. Бурдьє довіра – це символічний капітал, який дозволяє отримувати матеріальну вигоду (індивід може укласти договір, що принесе йому прибуток, не володіючи матеріальними ресурсами, але маючи достатній кредит довіри) [Бурдьє, 2002, с. 60-74].

У діяльнісно-активістській теорії (постнекласична метапарадигма), представником якої є П. Штомпка, довіра виступає настановою до взаємодії навіть в умовах невизначеності та ризику і аналізується у контексті трьох вимірів: довіра як характеристика відносин (реляційний рівень); довіра як особистісна характеристика (психологічний рівень); довіра як культурна складова певного суспільства (культурний рівень). Це свідчить про те, що Штомпка розглядає довіру на онтологічному рівні як складний феномен, який може функціонувати у межах соціальних взаємодій як у малій групі, так і поширювати свій вплив на суспільство загалом. Позитивні функції довіри у суспільстві засвідчують потребу її розвитку із мікрорівня до мезо- та макрорівня [Штомпка, 1999]. Довіра у концепції П. Штомпки формується під впливом взаємодії структурного та ресурсного чинників, яка проявляється у тому, що окремі індивіди, налаштовані на довірчі відносини у процесі міжособистісної взаємодії, формують контекст для відтворення та закріплення довіри у суспільстві. Отож у межах діяльнісно-активістської теорії довіра, з одного боку, постає результатом діяльності окремих осіб, а з іншого – виступає характеристикою цілого суспільства.

Варто зазначити, що у межах метапарадигм, які об'єднують класичну групу теорій (класична, неокласична, посткласична метапарадигми) довіра розглядається як специфічна характеристика суспільства, що, з одного боку, має природне походження, а з іншого – конструюється у процесі соціальної взаємодії. У межах класичної метапарадигми здебільшого присутнім є синтезований підхід до розгляду природи довірчих відносин, у контексті якого довіра виступає результатом поєднання ірраціональних та

раціональних чинників. Також можна стверджувати те, що представники класичної метапарадигми погоджуються із думкою, що довіра охоплює та пронизує різні рівні суспільного життя.

Схоже розуміння довіри знаходить свій вираз і в неокласичній метапарадигмі, де розвивається ідея про довіру як соціальну дію, яка слугує чинником інтеграції суспільства та формує умови для ефективного досягнення мети. Проте у межах цього напрямку поняття довіри суттєво збагачується завдяки розпрацюванню не тільки структурного, але й функціонального/дисфункціонального аспекту, що дозволяє використовувати цей феномен для пояснення процесів, які відбуваються у соціальній системі.

У рамках посткласичної метапарадигми довіра знаходить свій вираз на макрорівні як специфічна, внутрішня властивість системи та, водночас, на мікрорівні виступає настановою до дії, формуючи в індивідів власне ставлення щодо інших суб'єктів у процесі взаємодії. У контексті цієї групи теорій довіра також представлена як динамічний чинник, який визначає зміни у суспільстві. Ще одним важливим питанням, яке виникає у межах теоретичних положень посткласичної метапарадигми є співвідношення довіри та ризику. Думки вчених сходяться на тому, що саме розвиток довірчих відносин суттєво зменшує ризику, які виникають в умовах розвитку сучасних суспільств.

У рамках предметних полів метапарадигм, які об'єднують неокласичну групу теорій (неокласична, постнеокласична метапарадигми) інтерпретації поняття довіри обертаються навколо твердження про те, що цей феномен формується під впливом зовнішніх чинників та має соціальну природу. Метапарадигми, які об'єднують неокласичну групу теорій, розглядають довіру як суспільний ресурс, який мобілізує людську поведінку, спонукає до дії; підтримує творчий активізм відносно інших осіб; знижує рівень невизначеності та ризику.

Отже, ми проілюстрували когнітивні можливості всіх метапарадигм, в їхньому складі обираючи такі теорії, в яких кожна в межах своїх аксіоматичних ядер інтерпретує поняття «довіра». Разом з тим, ще одним напрямом соціологічного теоретизування, який відрізняється від традиційного поділу соціологічного знання на класичне та неокласичне, є соціокультурний підхід, який є одним із загальнонаукових підходів у соціогуманітарних науках. Соціокультурний підхід пропонує дещо інший

вимір аналізу довіри, суть якого полягає в аналізі певних соціальних феноменів крізь призму співвідношення культури та соціальності в конкретно-історичних формах [Черниш, 2007, с. 41]. Соціокультурний підхід набуває особливої актуальності в умовах постіндустріального суспільства, адже сьогочасне соціологічне знання характеризується парадигмальним зсувом – превалюванням культурної проблематики серед соціологічних досліджень [Фреик, 2006, с. 10]. У межах цього підходу довіра розглядається крізь призму співвідношення культури та соціального: довіра – це складний соціокультурний феномен, в якому можна виділити особистісний, соціальний та культурний аспекти. Культура виступає джерелом для зародження та відтворення довірчих відносин на різних рівнях взаємодії. До соціокультурних факторів, що впливають на розвиток довірчих відносин, можна віднести історичну спадщину, традиції, символи, стереотипи, якість освіти, рівень політичної культури середовища, нормативні та дискурсивні практики [Беспарточный, 2012, с. 7]. Довіра як соціокультурний феномен протистоїть хаосу, аномії, є чинником, що пом'якшує конфлікти цінностей, укріплює моральну основу довірчих відносин, сприяє соціальній передбачуваності дій індивідів та груп [Беспарточный, 2012, с. 7].

Природа довіри може зазнавати змін внаслідок появи на поширення у суспільстві нових культурних програм, які витіснятимуть застарілі соціальні відносини. Зокрема, такі ідеї присутні у напрацюваннях Е. Дюркгайма, М. Вебера, Г. Зіммеля, Ф. Тьонніса, Ф. Фукуями, П. Штомпки та інших. Наприклад, Дюркгайм вважає, що нова культурна програма, яка базується на формуванні органічного типу солідарності, витісняє застарілі відносини традиційного суспільства. Відповідно, змінюється характер взаємодії, де довіра стає одним із визначальних факторів появи розподілу праці.

Нова культурна програма, яку пропонує М. Вебер, ґрунтується на довірчих відносинах, чесності протестантів та змінює усталені соціальні відносини, сприяючи розбудові капіталізму. За таких умов довіра виступає одночасно і механізмом утвердження нової культурної програми, і її продуктом. В пізніших концепціях змінюються форми довіри під впливом нових культурних вимог. Зокрема, стверджують, що на фоні особистісної довіри починає утверджуватися безособистісна довіра до абстрактних систем, а це свідчить про появу нових безособистісних форм взаємодії (Г. Зіммель, Н. Луман, Е. Гіденс). Для П. Штомпки культурні зміни, які

витісняють застарілі соціальні відносини, є поштовхом для реконструкції довірчих відносин відповідно до нових вимог соціального життя.

Соціокультурний підхід до розгляду довіри можна успішно застосувати в контексті процесів глобалізації. Адже, у глобалізованих суспільствах помітними є швидкі зміни у соціальному житті, які постають внаслідок глобальних культурних викликів. Тому функціонування довірчих відносин розширює свій «радіус» дії і виходить на макро- та мегарівні.

Отож, у межах соціокультурного підходу довіра інтерпретується не лише у контексті соціального поля (як представляють це поняття дослідники, які працюють у межах метапарадигм, що об'єднують класичну та неklasичну групи теорій), але й починає розумітися як соціокультурний феномен, який формується під впливом певної культурної програми і значною мірою визначає якість соціальних відносин.

Оскільки у глобалізованих суспільствах відбувається своєрідний розрив соціального та культурного просторів, який пояснюється вичерпаністю соціального начала та формуванням нових транснаціональних спільнот, що ґрунтуються на соціокультурних факторах [Бек, 2001, с. 9-31], то довірчі відносини не стоять осторонь цих процесів. Адже соціальна складова довіри витісняється розширенням дії культурного чинника у структурі феномена, що вивчається. Це підтверджує той факт, що довірчі відносини - досить мінливі і майже повністю визначаються тими культурними факторами, які превалюють у певну історичну епоху. На сучасному етапі довіра на різних рівнях зазнає суттєвого впливу трансформаційних процесів, що відбуваються у суспільствах внаслідок глобалізації, а це зумовлює розширення довірчих відносин і вихід їх на макро- та мегарівні аналізу, але, водночас, разом зі звуженням соціального простору відбувається звуження довірчих відносин на локальному рівні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Різномірність та методологічний плюралізм сучасної соціологічної теорії уможливорює здійснення інтерпретації поняття «довіра» у контексті основних соціологічних метапарадигм та підходів, кожен із яких характеризується власним аксіоматичним ядром, крізь призму якого відбувається тлумачення поняття, що досліджується. Тому у межах цієї статті важливо виділити аксіоматичні ядра основних соціологічних метапарадигм та підходів у дослідженні поняття довіри. Класична група теорій, інтерпретуючи поняття довіри, відштовхується від таких основних принципів, як принцип

функціонального підходу до аналізу довірчих відносин; нормального (довіра) та патологічного (недовіра) стану суспільства; принципу відтворення довіри через соціальні дії та взаємодії соціальних груп та вільно організованих акторів; зростання раціональності в контексті розвитку довірчих відносин. Класична група теорій опирається на системний підхід до розгляду довіри та вивчення структури довіри шляхом аналізу соціальних структур та інститутів в їхній статистиці та динаміці. У межах класичної групи теорій поняття довіри інтерпретується як передумова та основа для соціальної спільності і соціального порядку, а також як засіб мінімізації ризиків в умовах суспільства, яке постійно змінюється.

Принципово відмінним є тлумачення поняття довіри в контексті тієї групи теорій, які об'єднані некласичною та постнекласичною метапарадигмами. Аксиоматичним ядром цієї групи теорій є положення про те, що довіра формується та конструюється активно мислячим та діючим суб'єктом. Основна увага акцентується на такому моменті, як взаємодія у кордонах соціального поля (комунікація, спілкування, інтеракція) як на макро-, так і на мезо- та мікрорівнях. До аксиоматичного ядра цієї групи теорій входить також положення про те, що довіра виникає внаслідок єдності соціальних структур та активних дій окремих індивідів та кристалізується у формі соціального капіталу. Отож представники некласичної та постнекласичної метапарадигм вбачають у довірі джерело та ресурс соціального капіталу, а також спосіб організації довготривалої соціальної взаємодії.

Аксиомою соціокультурного підходу є те, що будь-який феномен (у тому числі й довіра) у своїй структурі характеризується певним співвідношенням соціального та культурного елементів залежно від конкретно-історичних умов. Варто наголосити, що довіра у межах цього підходу знаходить свій вираз як соціокультурний феномен, в якому тісно переплетені соціальні та культурні чинники.

Оскільки в умовах глобальних культурних викликів зазнають змін ролі та функції основних суб'єктів довіри, тому актуальною є постановка питання про формування основних структур довіри, які відображають тенденції формування та трансформації довірчих відносин у сучасних умовах розвитку українського суспільства. Цей аспект вивчення довіри виступає завданням для подальших наукових розвідок.

Д ж е р е л а

Бек У. Что такое глобализация? – Москва : Прогресс-Традиция, 2001.

Беспарточный Д.Б. Доверие в системе социальных отношений населения региона: автореферат дис. на соискание науч. степени канд. социологических наук: спец. 22.00.04 «Специальные и отраслевые социологии». – Москва : 2012.

Бурдые П. Формы капитала // Экономическая социология. – 2002. – № 5. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ecsoc.hse.ru/data/670/586/1234/ecsoc_t3_n5.pdf#page=60.

Вебер М. Избранные произведения. – Москва : Прогресс, 1990.

Гидденс Э. Последствия современности. – Москва: Праксис, 2011.

Дюркгейм Э. Самоубийство. Социологический. этюд. – Санкт-Петербург : Союз, 1998.

Зборовский Г. Е. Метaparадигмальная модель теоретической социологии // Социологические исследования. – 2008. – № 4.

Зиммель Г. Философия денег (фрагмент). – Москва : Канон-Пресс, 1999.

Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. – Москва : АСТ, Хранитель, 2006.

Парсонс Т. Система современных обществ. – Москва : Аспект Пресс, 1998.

Радаев В.В. Возможна ли позитивная программа для российской социологии // Социологические исследования. – 2008. – № 7.

Стеценко Т. Становлення теорії довіри в соціології // Соціальні виміри суспільства. Збірник наукових праць. Випуск 1 (12). – Київ : Інститут соціології НАН України, 2009.

Тьонніс Ф. Спільнота і суспільство. Основні поняття чистої соціології. – Київ : Дух і літера, 2005.

Фреик Н. Концепция доверия в исследованиях П. Штомпки // Социологические исследования. – 2006. – № 11.

Фукуяма Ф. Великий разрыв. – Москва : АСТ, 2003 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.scribd.com/doc/96231406/-Фрэнсис-Фукуяма-Великий-разрыв>.

Черниш Н., Ровенчак О. Варіації на тему ідентичності для соціокультурного оркестру // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2007. – № 1.

Штомпка П. Доверие в эпоху глобализации // Социальная политика и социология. – 2006. – № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://elibrary.ru/item.asp?id=14628159>.

Blau P. Exchange and Power in Social Life. – New York : Wiley, 1964 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://media.pfeiffer.edu/lridener/courses/EXCHANG2.HTML>

Eisenstadt N.S. Multiple modernities // Daedalus, 2000. – Vol. 129, № 1 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.jstor.org/stable/20027613>

Luhmann N. Familiarity, Confidence, Trust: Problems and Alternatives // Trust: Making and Breaking Cooperative Relations / ed. by Diego Gambetta. – Oxford : 2000 [Electronic resource]. – Mode of access: [http://www.sociology.ox.ac.uk/papers/luhmann 94-107.pdf](http://www.sociology.ox.ac.uk/papers/luhmann%2094-107.pdf).

Sztompka P. Trust: a sociological theory. – Cambridge : Cambridge University Press, 1999.

T. Suprunets. The axiomatic cores of the main sociological approaches to the trust and trustful relationships.

The article dwells upon the sociological conceptualization of trust in the context of classical, neoclassical, postclassical, non-classical and postnonclassical metaparadigms. Specificity of sociocultural approach to studying of the concept is under scrutiny. Each metaparadigm has its own theoretical basis for interpretation of «trust» within multidimensional coordinate system. An attempt is made to generalise theoretical knowledge obtained by researching the concept under study.

Keywords: *trust, forms of trust, risk, social capital, social order, levels of trust, metaparadigm.*

УДК 316.2

С. В. Волк

**ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕНЬ ЕТНОНАЦІОНАЛЬНОЇ
ПРОБЛЕМАТИКИ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

У статті розглянуті деякі особливості та проблемні моменти, які бажано враховувати науковцю, який займається питаннями етнонаціональної тематики. Увага приділяється як проблематиці інтерпретації понять, обранню теоретичного підґрунтя, так і зовнішнім факторам, які можуть впливати на дослідника.

Ключові слова: *інтерпретація понять, понятійний апарат, національний, етнічний, ідентичність.*

Висвітливо **актуальність** викладених в даній статті поглядів за допомогою двох наступних тез. Перша обґрунтовує доцільність та важливість досліджень етнонаціональної проблематики: сучасний світ стрімко глобалізується – активізуються міграційні процеси, розмиваються кордони і держави частково втрачають свій суверенітет, та поряд з тим виникають прагнення, як держав, так і окремих спільнот зберегти свою ідентичність, характер і самототожність. Друга обґрунтовує необхідність окремо звернути увагу на особливості теоретико-методологічних засад: наукове знання про націю та етнос розвивалося дещо відмінними шляхами в західній традиції і в радянській та пострадянській науках, поряд з тим мали місце спроби створити універсальні теорії аби пояснити складні трансформаційні процеси, які відбувались в колишніх радянських країнах після здобуття незалежності.